

SULITJELMA GRUBER A/S

1945 - 1956 Fra krig til krise

Eksamensoppgave ved mellomfag Økonomisk Historie, HSN 1993

av Wenche Spjelkavik

INNHold

Presentasjon av A/S Sulitjelma Gruber

INNLEDNING	side 1
1. KRIGSÅRENE	2
2. FRA KRIG TIL FRED OG KRISE	3
2.1 Frykt for arbeidsledighet	
2.2 Kriseforberedelser	
2.3 Fred og nye betingelser	4
2.4 Årsaken til krisen	
3. NORSK GJENREISNINGSPOLITIKK	5
3.1 Plan og styring	6
3.2 Sulitjelma Gruber søker statsstøtte...	7
3.3 Sulitjelmautvalget	9
3.4 Ønske om aksjepost	
3.5 Generøst tilbud	10
3.6 Oppgjør i kaldt klima	11
3.7 Gruvearbeidernes ønske	
4. MARKED OG REGULERINGSPOLITIKK	12
4.1 Markedets utvikling	13
4.2 Høykonjunktur og tap	14
5. UT AV KRISEN	15
6. OPPSUMMERING	16
Fotnoter	18
Kilder	19

Presentasjon av bedriften:

Sulitjelma Aktiebolag ble stiftet i 1891 av den svenske industriherren, Consul Nils Persson.

Bakgrunnen var Persson behov for svovelkisforekomster som skulle skaffe råmateriale til hans svovelsyre- og superfosfatfabrikk i Helsingborg. I 1933 ble Sulitjelma Aktiebolag omdannet til et norsk selskap; Sulitjelma Gruber A/S. Virksomheten kom da inn under norsk konsesjonslovgivning med konsesjonstid på 50 år. Fra 1937 ble aksjemajoriteten overtatt av norske eiere.

I 1965 overtok Elkem vel 90 prosent av aksjene i Sulitjelma Gruber A/S for 10,3 mill. kr.

Den 6. juli 1983 ved konsesjonstidens utløp, hjemfaldt gruvene til staten, og 28. juni 1991 ble gruvedriften stanset.

Gruveselskapets viktigste salgsprodukter i undersøkelsesperioden er; Blisterkobber (økonomisk viktigst), svovelkis og sinkkonsentrat. Dessuten selges "avbrann", et biprodukt fra svovelkis.

INNLEDNING:

Okkupasjonsårene kom til å bli en økonomisk avsporing for Norge, og frykten for arbeidsledigheten kom til å få stor betydning for de økonomiske og politiske planer de første etterkrigsåra. En rask økonomisk gjenreisning var de politiske myndigheters klare mål. Økt industriutbygging og produksjon skulle bli veien til arbeid og velstand for alle. Men situasjonen innebar stor usikkerhet om hva og hvordan det skulle satses. For gruveindustrien var usikkerheten om fremtidsmuligheter og markedsutsikter store.

Sulitjelma Gruber hadde bak seg et rekordår i produksjon da krigen brøt ut. De neste fem årene ble i så henseende en økonomisk avsporing for bedriften, der flere prosjekt som skulle sikre fremtiden måtte stilles i bero. Med frigjøringen fulgte nye utfordringer, og for første gang siden gruvedriften startet i 1891 måtte bedriften be staten om hjelp.

Med dette som bakgrunn har jeg i denne oppgaven forsøkt å belyse følgende spørsmål;

Hva var årsaken til at bedriften måtte søke statlig hjelp, og hvordan kom bedriften ut av problemene?

På hvilken måte influerte norsk gjenreisningspolitikk på bedriftens utvikling i denne perioden?

Oppgaven er i første rekke basert på primærkilder fra bedriftens arkiv. Perioden jeg har undersøkt strekker seg fra 1945 til 1956.

Jeg har valgt å legge hovedvekten av undersøkelsesperioden fra slutfasen av krigen da de første tegn på krise viser seg, og følge bedriftens forhold til staten frem til 1952. I dette tidsrommet blir de fleste av bedriftens framtidsutsikter avklart. Frem til 1956 har jeg forsøkt å følge utviklingen på markedet for Sulitjelmas produkter, samt de reguleringer som myndighetene satte inn overfor Sulitjelma Gruber og fire andre kobberproduserende gruver.

Litteratur

Jeg har ikke funnet litteratur om andre gruvebedrifters problemer i etterkrigsperioden, og har heller ikke klart å oppspore hovedoppgaver som tar for seg andre bergverks økonomiske historie. Dette har spesielt vært vanskelig når jeg har forsøkt å drøfte statens rolle i Sulitjelma Grubers utvikling. I dette ligger også spørsmålet om hvorfor en valgte å nekte eksportlisens for norsk kobber helt frem til 1956, og hvilken betydning ordningen hadde de første åra avtalen virket.

KRIGSÅRENE

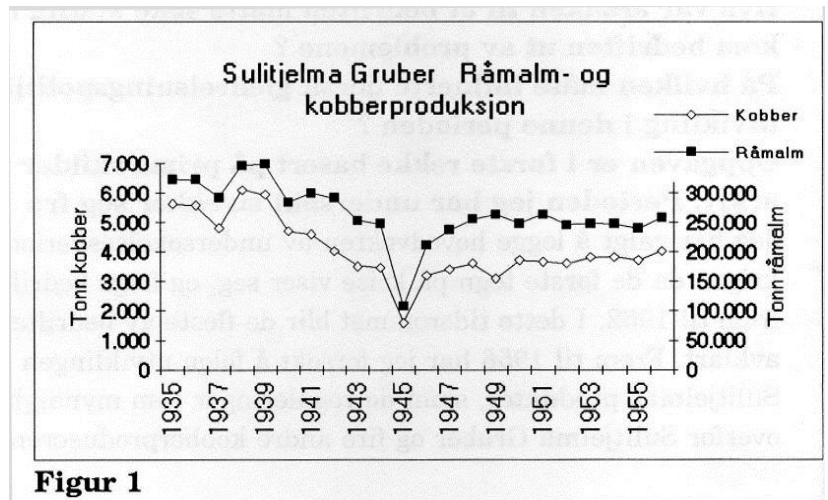
I de siste åra før 2. verdenskrig var Sulitjelma Gruber den største produsent av kobbermalm i hele landet, og bedriften var et lokomotiv i verdiskaping i Nordland siste halvdel av tredveåra.¹ Da krigen brøt ut 9. april 1940, hadde A/S Sulitjelma Gruber nettopp lagt bak seg ett merkeår med en produksjonsrekord på 348 000 tonn råmalm. Avsetning for produktene fant eksportbedriften først og fremst i Tyskland.

I juni 1940 tok tyskerne kontroll over bedriften. Men noen rekord-produksjon skulle okkupantene aldri få nytte av. Fra 1939 til 1944 var nedgangen i råmalmsproduksjonen på 29 prosent. Gjennom hele krigen sto verket under et betydelig press fra Reichskommissariat om å øke produksjonen og for Sulitjelma Gruber resulterte krigsproduksjonen i manglende oppfaring og tilredning av produserbar malm. Dette medførte at mye "uproduktivt" arbeid måtte tas igjen etter krigen. Slik sett ble det drevet rovdrift på ressursene, selv om man ifølge lokale kilder "svingte" ut av rike malmårer og sørget for å drive på fattige malmer. En indikasjon på dette kan være nedgangen i råmalmens kobberinnhold på 42 prosent fra 1939 til -44. (Se fig. 1)

Krigsproduksjonen skulle bli en avsporing for den utvikling for 1939.

Både planene om kraftutbygging og jernbane ned til sjøen ble avbrutt. Blant viktige fremtidsrettede prosjekt bedriften så vidt hadde fått startet opp da krigen kom, var Avilon stoll og Østbanen. Avilon stoll skulle økonomisere og utløse dypmalmen på sørsiden av Sulis-dalen og Østbanen skulle

sørge for billig togtransport av malmen til en felles malmsentral for alle gruvene i dalen. Dette arbeidet ble stanset av tyskerne i et forsøk på å skaffe nok arbeidskraft til fordel for en hurtig produksjonsøkning.² Som vi skal se senere, skulle fullføringen av Avilon stoll bli en brekkstang mellom bedrift og statlig politikk i de kommende år.

Figur 1

FRA KRIG TIL FRED OG KRISE

Frykt for arbeidsledighet

Den 24. februar 1945 ble det sendt et viktig brev fra Hjemmefronten til Regjeringen i London. Brevet tar opp de problemer for industri og sysselsetning en ser avtegner seg mot slutten av krigen. Spesielt faren for arbeidsledighet i en fase der tyskernes militæranlegg og krigsviktig industri mister sin betydning p.g.a. krigens utvikling. I tillegg har krigssituasjonens innvirkning på transportforholdene gjort det umulig for tyskerne å nyttiggjøre seg råvareleveranser og industriproduksjon fra Norge. Den generelle mangel på kull har nå ført til at mange bedrifter har måttet innstille og en frykter at smelteverk, bergverk o.a. må stanse driften i de nærmeste ukene.

I brevet viser en til at "Innen de fleste betydelige industrikretser har det vært avholdt flere hemmelige konferanser. Det er oppnådd full enighet om at en må påta seg de økonomiske ofre

en kan makte for å gi sine ansatte eksistensmuligheter i en periode med full driftsstans. Når arbeidsledigheten begynner så mye tidligere enn ventet, blir kraftanstrengelsen for industrien så mye større og en må derfor gå ut fra at den økonomiske evne kan svikte hos selv meget sterke industriselskaper. Industriens menn regner med at det kan bli nødvendig å få dekning for selskapenes utlegg som i realiteten burde belastes arbeidsledighetstrygden."³

Kriseforberedelser

I sin beretning for året 1945, slår Sulitjelma Grubers administrerende direktør, Kjell Lund, fast at "året 1945 var på mange måter et av de vanskeligste i verkets historie". Tyskernes press for å få til en produksjonsøkning varte til det plutselig i mars -45 ble meddelt at alle salgskontrakter var annullert med opphør fra april, og at driften heretter kunne ordnes etter eget ønske.

Det må antas at situasjonen var ventet, for bare et par dager etter at tyskerne ga slipp på bedriften, ble det sendt ut varsel om oppsigelser og permitteringer. Verket skulle sørge for å ta hånd om de som var helt avhengige av bedriften, de som kunne klare seg på sine gårder i bygden ble oppsagt og de en mente kunne finne annen midlertidig beskjeftigelse ble permittert. Av 950 ansatte sto man igjen med 470.⁴

Etter at tyskerne annullerte salgskontraktene sto selskapet uten muligheter for å få avsetning på produktene. Dessuten var mangelen på flere nødvendige driftsmidler prekær. Produksjonen i gruva ble stanset og bare opprydding og viktige oppfarringsarbeider ble holdt i gang. Tre uker senere, den 24. april, la direktør Lund fram en plan om arbeidsrasjonering. Rasjoneringsplanen tok sikte på å tøye de pengemidler en hadde lengst mulig, og å holde arbeidet i gang annen hver dag i syv måneder, fra juni til desember. Arbeidet var forbeholdt en person fra hver bofast familie, altså de som var helt avhengige av verket for sin eksistens. Bortsett fra viktige oppfarringsarbeider i gruva bar arbeidsplanen preg av å være "nødsarbeid". De tiltak bedriften satte i verk stemmer godt overens med de planer industriherrene hadde blitt enige om ved "de hemmelige konferanser".

Fred og nye betingelser

Sulitjelma Grubers kriseplan hadde uten tvil for øye å holde bedriften gående inntil det var et marked å produsere for. I følge styrets møteprotokoller er driftshvile aldri debattert, og selv om fremtiden skisseres som dystre, planla man for å kunne holde ut så lenge som mulig.

Da frigjøringen kom og norsk styre var gjeninnsatt ble vilkårene med ett forandret. Planene om rasjonering for å holde nødvendige arbeider i gang frem til årsskiftet, falt mot et generelt forbud mot oppsigelser og driftsinnskrenkninger. De oppsigelser som var trådt i kraft før 8. mai, ble fortsatt opprettholdt. Likevel økte arbeidsstokken fra 470 til over 600 i løpet av sommeren, da folk vendte hjem fra Sverige. Ved at bedriften måtte holde et stort antall ansatte i uproduktivt arbeid i et halvt år, ble krisen ytterligere forverret. Selskapet fikk dermed nedkortet sine tilgjengelige drifts- og finansmidler, slik at disse bare kunne vare til 1. september. Bedriften måtte ta kontakt med myndighetene allerede 18. august, da en fant det umulig å fortsette "nødsarbeidene". Teknisk sett var det nå mulig å starte driften, da de nødvendige leveranser av flotasjonsreagenser var kommet fra Amerika. Samtidig som en søkte om støtte fra staten til å gjenoppta driften, ble det sendt søknad om å få si opp alle ansatte samt avvikle sine kreditorer. I følge styrets beretning til representantskapet blir det gjort klart at "selskapet kan ikke under nåværende forhold ta ansvaret for å fortsette virksomheten dersom ikke underskuddet dekkes av staten. Oppsigelsene blir i tilfelle snarest mulig å gjøres effektive for arbeidere og funksjonærer, likesom det tas de nødvendige skritt for å avvikle våre kreditorer."

Gjenopptakelse eller avvikling av bedriften ble et spørsmål som måtte avgjøres av myndighetene.

Årsaken til krisen

Krigens slutt hadde ført norske gruver inn i en markedskrise. Siden okkupasjonens opphør hadde de fleste gruver måtte innstille driften i påvente av at den nye situasjonen skulle avklares, og hjulene ute i Europa skulle komme i gang igjen. Mulighetene for å få avsetning for kobber og svovelkis på det internasjonale marked etter krigen var svært vanskelig. Før krigen hadde norske kis- og jerngruver sitt største marked i Tyskland, som var avtaker av ca. 70 prosent av eksporten. Særlig fordi gruvene leverte råvarer og halvfabrikata, var en svært avhengig av det tidligere opparbeidede markedet. I et foredrag adm. dir. Kjell Lund holdt ved dannelsen av "Norske svovelkisprodusenters forening" høsten 1945, ble situasjonen på markedet nøye beskrevet: Kobberproduksjonen hadde under krigen vært 50 prosent høyere enn tidligere maksimum. Prisen var nå bare ti prosent over gjennomsnittet for 1939. På grunn av store lagre av både nyprodusert- og skrapkobber, fryktet man at prisene ville falle enda lavere.

For svovelkisen var Tysklands sammenbrudd årsaken til avsetningsproblemene. Svoelet kunne nok selges til andre, men da ville kisens øvrige verdier av kobber og jern gå tapt. Dette kom av at også kisforbrukende industrier i Frankrike, Belgia og Holland var avhengige av å levere restproduktene fra svovelkisen til Tyskland.

På det nordeuropeiske marked var situasjonen den at Sverige hadde bygget ut egne kisgruver under krigen, og hadde nå eksportoverskudd. Bare Danmark var en mulig avtaker av små mengder svovelkis. På det østeuropeiske marked, (Polen og Tsjekkoslovakia) hadde man små muligheter for å konkurrere med svenske malmer, som lå mere gunstig an for å levere til Østersjøhavnene.

I det vesentlige var norsk kis henvist til det vesteuropeiske marked, hvor en møtte stor konkurranse fra de store spanske kisgruvene som var i engelsk besittelse.

Direktør Lund konkluderte: "Det ser ikke lyst ut for bergverkene, tvert om ser det mørkere ut enn det har gjort ved noen tidligere korsvei"

NORSK GJENREISNINGSPOLITIKK

Erfaringene fra England og USA om hvilke muligheter en krigsøkonomi med sentral planlegging kunne utrette, ga visjoner om en rask gjenreisning, der nøkkelen var ekspansjon i industriproduksjon og industribygging. Det var ikke lenger akseptabelt å overlate industri og økonomi til det private initiativ og markedskreftene. En eller annen form for offentlig medvirkning ble ansett som nødvendig for å sikre full sysselsetning og økonomisk vekst.⁵ Først og fremst måtte det satses på områder der Norge hadde naturlige fortrinn i råstoffer og vannkraft. Det betydde satsning på eksportindustri som benyttet fisk, tre og malm i tilknytning til billig norsk kraft. I DNAs valgprogram fra 1945 ble industri- og elektrisitetsutbygging satt på første plass. Bare sterk og rask industriutbygging kunne gi effektiv gjenreisning og velstandsvekst.⁶ Men situasjonen etter krigen var også preget av en politisk og økonomisk usikkerhet som gjorde det vanskelig å prioritere og styre. Ikke minst var det en betydelig politisk motstand mot både statlig engasjement og satsning på storindustri som hovednæring. Særlig hadde Bondepartiet og Høyre sterke motforestillinger mot denne prioriteringen, men også i innad i Arbeiderpartiet fantes en betydelig fløy, "agrarfloyen", som ifølge Brofoss manglet forståelse for produksjons- og vekstpolitikken.⁷

Et større problem enn den politiske uenigheten om strategier i industrisatsningen, var nok usikkerheten om mulighetene og markedsutsiktene for ulike deler av industrien, særlig i forhold til verdensmarkedet. I særdeleshet var det stor tvil om norsk gruveindustriens fremtid.

Usikkerheten kom bl.a. til uttrykk i drøftelsene om hvorvidt driften ved Syd-Varanger skulle gjenopptas etter at det gamle hovedmarkedet, Tyskland, var falt bort. Den samme tvil om

markedsutsikter var også tilstede da regjeringen behandlet spørsmålet om ferdigstillelse av aluminiumsverket i Årdal, som tyskerne hadde påbegynt.⁸

For gruveindustrien ble de usikre framtidsutsiktene blandet med myndighetenes frykt for å gjøre landet sårbart for svingninger i de internasjonale konjunkturer.⁹ En må anta disse moment ble trukket inn i forhold til Sulitjelma, da søknaden om økonomisk støtte fra bedriften kom høsten -45.

Plan og styring

Troen på planøkonomien som styringsredskap i bedriften Norge var betydelig etter krigen. Også langt nedover i arbeiderbevegelsen erstattet plan og styring ønsket om overtakelse av eiendomsretten til produksjonsmidlene.¹⁰ I 1949 ble også LOs formålparagraf om sosialisering av produksjon og omsetning avskrevet som hovedmålsetting. I Arbeiderpartiet og regjeringen fryktet man at sosialisering skulle gi økonomiske og politiske tilbakeslag. Planøkonomisk styring av privat industri var en av erstatningene for den oppgitte sosialiseringen.¹¹ Statens engasjement i industrien økte sterkt i gjenreisningsårene og fikk etterhvert som resultat at staten satt som eier av flertallet, eller alle aksjene i flere gruveselskaper. Overtakelsene skjedde ved enstemmige stortingsvedtak, og begrunnelsen for statens overtakelse var bedriftenes utenriksøkonomiske betydning, hensynet til lokalsamfunnet og ikke minst sikring av aksjene på norske hender. Tore Grønlie fremhever i boka "Statsdrift" at regjeringen la avgjørende vekt på at staten måtte opptre som problemløser overfor bergverksnæringen. Når staten selv overtok de ty skeide gruvene hadde det også sammenheng med et annet viktig problem staten måtte avhjelpe, nemlig mangelen på risikovillig kapital. Ingen private ønsket å satse på gruveindustrien. Staten kom til å få en dominerende posisjon i gruveindustrien, og ifølge Grønlie er det innen denne næringen at Arbeiderpartiet kom nærmest en klargjøring av statsindustriell profil. Statens engasjement i industrien konsentrerte seg om eksportbransjene og varierte fra full overtakelse til å sikre seg kontroll gjennom minoritetsinteresser. Eierinteressene ble et middel til planøkonomisk styring av næringslivet, og i gruvesektoren også et ønske om samfunnskontroll med forvaltningen av nasjonale naturressurser. Særlig der staten måtte bidra med støtte, stilte en krav om kontroll til gjengjeld for bidrag av knappe nasjonale ressurser. For gruveselskapet i Sulitjelma var et statlig engasjement nødvendig om fremtiden skulle sikres.

Sulitjelma Gruber søker statsstøtte

Høsten 1945 overlot Sulitjelma Gruber bedriftens skjebne til myndighetenes avgjørelse. Det ble sendt søknad til Sosialdepartementet om støtte til oppstart av driften, men samtidig søkte man Arbeidsdirektoratet om løyve til nedleggelse. Da beskjed om statsstøtte kom, med Kgl. res. den 5. oktober, ble driften startet opp. Støtten var et lån som ble bevilget for tre måneder, altså ut året 1945. Lånet ble gitt gjennom Forsynings- og Gjenreisningsdepartementet av "de midler til ekstraordinære tiltak til avhjelp av arbeidsløshet". Departementet stilte også garanti for at bedriftens økonomiske stilling ikke skulle bli forverret sett i forhold til situasjonen da driften ble gjenopptatt. Men bedriftens finansielle stilling var fremdeles ytterst vanskelig. Perioden med "nødsarbeid" frem til statsstøtten kom i oktober hadde kostet bedriften 1,5 mill. kr, penger som ifølge selskapets styre burde vært belastet arbeidsledighetsstrygden. Like etter oppstarten måtte bedriften i tillegg låne 1,5 mill. kr. i Den Norske Creditbank til driftskapital.¹²

På nyåret i 1946 henvendte Arbeidsdirektoratet seg til Sosialdepartementet i et brev om "Sulitjelmans fremtid".

Direktoratet ba om at Sulitjelmans problemer ble tatt opp på et bredere grunnlag. Drift uten

videre statsstøtte var umulig, og fordi bedriften manglet garantier om fortsatt støtte kunne en ikke inngå langsiktige leveransekontrakter, med de juridiske forpliktelser dette innebar. Men Arbeidsdirektoratets henvendelse medførte tydeligvis ingen fortløpende i Sosialdepartementets behandling av videre støtte. Derimot fikk bedriften klar beskjed om at lånet som ble gitt til oppstart av driften høsten -45 skulle, dersom selskapet gikk i likvidasjon, betales tilbake til staten før aksjekapitalen ble gitt tilbake til aksjonærene. Tore Grønlie skriver i sin bok "Statsdrift"(s. 91); "Sulitjelma Gruber sto ved krigens slutt overfor meget vanskelige markedsf forhold, og driften ble i første omgang midlertidig opprettholdt av hensyn til lokalsamfunnet ved statlige produksjonstilskudd og statsgaranterte lån".

Jeg mener å kunne vise at noe hensyn til lokalsamfunnet ikke forelå fra statens side, verken på dette tidspunkt eller for den videre behandling av statsstøtten i perioden oktober 1945 til oktober 1946.

Det kan se ut som at det er først etter sterkt press fra Statens Bergverkskommisjon det endelig blir gitt tilsagn om støtte i tre måneder til. Da hadde staten som betingelse satt frem krav om at et eget utvalg (Sulitjelmautvalget), bestående av bl.a. en rasjonaliseringsekspert, skulle undersøke om bedriften drev så rasjonelt og lønnsomt som mulig. Dessuten ønsket staten å få en representant i styret for "å øve en viss kontroll".

Det gis inntrykk av at statens vilje til å sikre fremtiden til gruveselskapet var lunken. Med de vide fullmakter staten rådde over, kunne en på dette tidspunkt overtatt bedriften helt. En rekke bergverk ble i de første årene etter krigen overtatt av staten. Med ett unntak (Stordø kisgruver) hadde disse bedriftene det til felles, at staten fikk hånd om dem ved å beslaglegge tyske aksjeposter. I Sulitjelma Gruber hadde aksjemajoriteten siden 1937 vært norsk, så noe behov for å sikre selskapet og utnyttelsen av naturressursene på norske hender forelå altså ikke. Det må antas at usikkerheten om markedsutsliktene for Sulitjelmas malmprodukter lå bak, når det ble gitt støtte for bare tre måneder ved oppstarten høsten -45. Likeledes kan en se at staten nølte lenge med å overta Stordø kisgruver, det var først etter at markedsutsliktene var bedret at beslutningen ble tatt.¹³

Når henvendelsen fra Sulitjelma om fortsatt støtte kom, hadde bedriften allerede oppnådd avtaler om avsetning for produktene, samtidig som kobber- og sinkprisene var stigende. Statens betingelse om å få undersøke gruveselskapets administrasjon og drift, kan forstås som mistillit til bedriftens vilje og evne til å løse problemene på egen hånd. Etter de første tre driftsmåneder frem til årsskiftet -45/-46, ble det gitt statsstøtte først ut mars, så ut juni og etter hvert til 31. oktober -46. Sulitjelma Gruber måtte i de 13 måneder bedriften mottok statsstøtte, selv ta opp to privatbanklån på tilsammen 1,9 mil kr (med statsgaranti), for å reise nødvendig driftskapital. Hele to ganger i denne perioden måtte selskapet gå til oppsigelser, som i siste liten ble tatt tilbake ved at en fikk tilsagn om fortsatt støtte.

Bergverkskommisjonen hadde i klare ordelag gjort myndighetene oppmerksom på at konsekvensene ved nedlegging innebar evakuering av ca. 3000 bofaste, og at en "anså en videre kommentar for overflødig" med hensyn til de økonomiske konsekvensene en nedleggelse ville få for Fauske kommune. Det var på denne bakgrunn at både Statens bergverkskommisjon og Arbeidsdirektoratet hadde bedt om at det ble gitt langsiktig støtte, noe som altså ikke ble tatt til følge. Til tross for den betydning gruedriften hadde for lokalsamfunnet i Sulitjelma, og de økonomiske og sosiale problem en nedleggelse ville ha gitt, var statens engasjement i Sulitjelma ikke sosialt- eller sysselsettingsmessig motivert. Statens ønske om styreprerantasjon og kontroll var et uttrykk for svekket tillit til selskapets evne til å takle problemene¹⁴.

Sulitjelmautvalget

Sulitjelmautvalget reiste til gruvebyen i begynnelsen av mai 1946. De skulle gjennomgå bedriftens produksjon, administrasjon m.m. Utvalget hadde som mandat å undersøke om driften kunne gjøres mer lønnsom og rasjonell. I slutten av mai forelå deres rapport. Utvalget tok her opp de prosjekt krigen hadde stanset og som nå ville kreve statlig medvirkning om fremtiden for Sulitjelma skulle sikres. (De samme tiltakene hadde bedriften presentert, da den søkte om statsstøtte høsten -45). Sulitjelmautvalget prioriterte følgende tiltak som viktigst: Fullføring av Avilon stoll for dyputløsning av sydgruvefeltet, Sulitjelmabanens forlengelse til Finneide og utbygging av vannkraften. Bergverkskommisjonen sluttet seg til utvalgets anbefalinger, i første rekke gjaldt det å få ferdigstilt Avilon stoll. Etter hvert kom også flere anbefalinger, bl.a. fra Bergmesteren og Bransjeråd for bergverkene. Bransjerådet behandlet saken, og innstilte enstemmig på at staten burde yte et lån på hele 4 mil kr til Avilonstollen. Det skulle gå over ett og et halvt år før saken ble tatt opp igjen av myndighetene.

Ønske om aksjepost

I august 1947 hadde Sulitjelma Gruber stanset arbeidet med Avilon stoll, av økonomiske årsaker.¹⁵ Da selskapet ikke kunne oppnå ytterligere kreditt, var det klart at statlig hjelp var eneste utvei. Selv om bedriften fortsatt gikk med tap var framtidsutsiktene likevel lysere, både med hensyn til avsetning og priser på produktene.

I 1947 ble det første norske nasjonalbudsjett utarbeidet, og for første gang ble det lagt frem en plan for hvordan næringslivet skulle utvikles: "I de nærmeste årene blir det nødvendig å gi all eksportindustri preferanse foran annen industri når det gjelder valuta, materialer og arbeidskraft".¹⁶ At en slik prioritering var nødvendig, viste det faktum at valutareservene var oppbrukt langt raskere enn antatt. Skulle tempoet i gjenreisningen holdes, måtte eksportnæringene prioriteres for å finansiere den import av materialer og maskineri f.eks. hjemmemarkedsindustrien trengte.

I løpet av 1948 reiste både statsråd L. Evensen og E. Brofoss fra henholdsvis Industri- og Handelsdepartementet på besøk til Sulitjelma. Etter dette besøket ble spørsmålet om Avilon stoll igjen tatt opp, og statens holdning overfor bedriften ble merkbart mer positiv. I brevvekslingen mellom bedrift og departement om saken, skriver Statsråd Evensen at departementet "vil på ny understreke at staten både av økonomiske og sosiale grunner er interessert i at driften i Sulitjelma opprettholdes og utvides og gis det mest mulig stabile grunnlag". Til utredning av statens medvirkning i Sulitjelma, nedsatte Industridepartementet et forhandlingsutvalg med direktør Anders Frihagen i Den norske industribank som formann. Etter gjennomgåelse av selskapets status ved nyttår 1947, som viste at driftsunderskuddet til nå hadde nådd nesten 3 mill. kroner, fremsatte direktør Frihagen flere forslag om løsning av selskapets problem. Blant annet at selskapets aksjekapital burde nedskrives med over 60 prosent til dekning av underskudd, og at staten skulle få tegne aksjer tilsvarende 34 prosent av aksjekapitalen. Senere ble dette forslag moderert og statens ønske om aksjepost redusert til 20 prosent. Ønsket om å gå inn som aksjonær ble begrunnet med at en ikke kunne forvente at staten skulle bidra til kapitalkrevende prosjekt i fremtiden (Sulitjelmabanens forlengelse), dersom staten ikke fikk direkte interesser i Sulitjelma. Men selskapets styre gikk sterkt imot en slik inngripen, og ble fulgt opp av et enstemmig representantskap.¹⁷

Generøst tilbud

I mars 1949 fremsatte Industridepartementet et forslag om statsstøtte til Avilon stoll i to

alternativer. Alternativ I innebar en nedskrivning av aksjekapitalen, der staten etterpå skulle gå inn med 1 mill. kr, tilsvarende 20 prosent av den nye aksjekapital. Staten skulle ha tilsvarende representasjon i selskapets styre. I tillegg ville staten yte nedskrivningsbidrag og overføre driftslånet fra Creditbanken til Industribanken på gunstige vilkår. Alternativ II, innebar rett og slett at staten stilte garanti for et lån i Industribanken på 1,2 mill. kr. Sulitjelma Gruber valgte det siste, å holde staten utenfor bedriften var tydelig det viktigste for eierne.¹⁸

Statens ønske om innflytelse i selskapet, var nå neppe et ensidig ønske om kontroll og styring med en bedrift i vansker. For året 1948 kom bedriften ut med et regnskapsteknisk overskudd, etter oppskrivning av bedriftens skattemessige verdier. Den positive tendens videre var klar, med kobberpriser på vei rett til værs. Om statens holdning til Sulitjelma i gjenreisningsperioden skulle hatt et "ideologisk" motiv, måtte det ha vært nå. I boka "Statsdrift" peker Tore Grønlie på to "idékompleks" for den statlige industripolitikk; en vekst- og velferdsideologi basert på industriell utvikling, produksjonsekspanasjon, rasjonalisering og økende arbeidseffektivitet. Det andre tar utgangspunkt i tanken på samfunnsinteressene og er en anti-privatkapitalistisk ideologi med brodd mot uinnskrenket privat styringsrett, og økonomisk virksomhet styrt av profittthensyn.¹⁹ "Det var i brytningene mellom de to ideologiene at den konkrete statlige industripolitikken ble utformet", slår Grønlie fast.

Jeg mener en kombinasjon av disse to ideer er bakgrunn for statens ønske om medeierskap i Sulitjelma Gruber. Myndighetene var klar over at de prosjekt som skulle sikre bedriftens fremtid ikke kunne løses med privat engasjement, men ville kreve statlig medvirkning. På et slikt grunnlag ble kravet om direkte innflytelse i bedriften fremmet.

Men statens "generøse" tilbud til bedriften kan også sees på som en slags velvillig motytelse for statlig innflytelse i en gryende gullkantet bedrift. Dette setter også den kjølige tone mellom bedrift og stat ved oppgjøret av statsstøtten, fra 1945 til 1946, i perspektiv.

Oppgjør i kaldt klima

Fra driften ble gjenopptatt i oktober -45 til oktober -46 mottok bedriften kr 1 390 000 i støtte fra staten. Etter harde forhandlinger ble det først i 1950 enighet om oppgjøret. Et brev fra bedriften til Kommunal og Arbeidsdepartementet viser at forholdet mellom stat og bedrift var heller kjølig. I brevet fremholder bedriften; "En ser det som en fordel om oppgjøret kunne blitt underkastet en objektiv avgjørelse ved en domstol vi ser med glede at en sak som denne , hvor det gjelder anvendelse av statens midler til et formål utenom det alminnelige, gjøres til gjenstand for særlig aktpågiven gjennomgåelse".

Myndighetene innrømmet da også i brev til bedriften, at de innså at Sulitjelma Gruber hadde gode kort på hånden ved en domstolsbehandling, men unnslo seg likevel ikke for fortsatt å antyde at bedriften hadde manipulert med faktorer som hadde vært av betydning for størrelsen av statsstøtten.

Forhandlingene endte med at staten skulle yte ca. 1 mil kr av støtten som direkte produksjonsbidrag og at ca. 390 000 skulle gis som lån. I tillegg måtte bedriften svare for et underskudd på ca. 1 mil kr samt 2,3 mil i privatlån og kassakreditt for samme periode.²⁰

Gruvearbeidernes ønsker

Sulitjelma Grubers sterke motstand mot å la staten få eierinteresser og styrerepresentasjon i selskapet, sto i sterk motstrid til arbeidernes ønske om en sterkere statlig innflytelse som kunne sikre deres interesser i fremtiden. I Arbeidsmandsforbundet, som organiserte de fleste norske gruvearbeidere, presset en på for å få spørsmålet utredet. Forbundets formålsparagraf slo fast at det skulle arbeides for gjennomføring av økonomisk demokrati ved at bedrifter, ressurser m. m

skulle overføres til samfunnsseie, hvor dette kunne bidra til å fremme medlemmenes interesse.²¹ Den økonomiske krisen Sulitjelma Gruber befant seg i de første fem etterkrigsårene har satt forbausende få spor etter seg i folks minne. Gamle tillitsvalgte kan fortelle at krisa ikke ble drøftet i sin fulle bredde utenfor verkskontorets dører, det var svært lite informasjon om bedriftens økonomiske situasjon og om hvordan bedriftsledelsen så på fremtiden. Dette kan tyde på at selskapets ledelse fryktet for at press fra arbeidernes organisasjoner kunne sette statsovertakelse av gruvedriften på dagsordenen.

I Produksjonsutvalgets protokoller fra 1948, fremgår det at representanter for arbeiderne grunngir årsaken til høyt fravær, med misnøye og mistenksomhet overfor selskapets økonomiske disposisjoner, mens verksdirektøren forsikrer om at han er fornøyd med bedriftens økonomiske resultat.

I mai 1948 vedtok Stortinget å bevilge 1 mill. kr til overtakelse av aksjer i norske gruver. Saksordfører for denne saken hadde vært Kristian Moldjord, kommunist og gruvearbeider fra Sulitjelma. Til Morgenbladet uttalte han at "det ikke kan bli noen greie på gruvedriften her i landet før staten har overtatt samtlige gruver".²² Men arbeidernes ønske om sosialisering ble aldri arbeiderledernes politikk. Selv i forhold til Sulitjelma-bedriften, som stortingsrepresentant Moldjord kom fra, valgte Arbeiderpartiregjeringen å frafalle sitt krav om aksjepost og medinnflytelse.

"Regjeringen ville ikke ta risikoen ved å stå på sitt krav. Hovedsaken var å holde bedriften i gang og legge grunnlaget for en stabil og utvidet drift", skriver Tore Grønlie i boka "Statsdrift" (s.92)

MARKED OG REGULERINGSPOLITIKK

Samtidig som eksportindustrien ble viktig for gjenreisningsøkonomien, ble kontroll med utenrikshandelen og importen ansett som et hovedledd i det planøkonomiske system. Kontroll var et instrument for å beskytte landet mot internasjonale konjunktursvingninger. Erfaringen fra tredveåra bidro til at frykten for kriser fortsatt var til stede. Både politikere, industriledere og økonomer regnet med at omslaget i den internasjonale økonomi kunne feie etterkrigsboomen av banen når som helst. "Stabiliseringslinjen" i norsk økonomisk politikk bygde på en slik frykt, og det gjaldt å sikre Norge en produksjon uavhengig av og beskyttet mot slike tilbakeslag.²³ Prisstabilitet ville styrke konkurransevnen til norsk eksportindustri, i en situasjon med sterk internasjonal prisstigning. Dessuten ville stabile priser stimulere investeringslysten og dermed påskynde gjenreisningen. Denne politikken medførte etter hvert omfattende subsidiering, og i 1949-/50 utgjorde subsidiene en firedel av statsbudsjettet. Men ved devalueringen av krona i 1949 økte importprisene så sterkt at prispolitikken måtte omlegges. Imidlertid kom Marshallhjelpen og medlemskapet i OEEC til å liberalisere norsk utenrikshandel, og den såkalte "frilistingen" av varer ga norsk eksportindustri generelt bedre vilkår. Men i forhold til kobbergruvene skulle de "gamle reguleringer" få virke ekstra lenge.

Markedets utvikling

Det er tidligere i denne fremstillingen vist til at situasjonen på det internasjonale marked medførte en avventende holdning fra myndighetene overfor gruveselskapet. Det skulle gå forbausende kort tid før de dystre markedsutsikter ble ganske mye lysere. En salgsturne som "Norske svovelkisprodusenters forening" i samarbeid med Forsynings- og Utenriksdepartementet startet i oktober bar etter hvert frukter, og salg av svovelkis kom i gang. Kisen fra gruvene i Sulis ble solgt til Danmark og Holland, men problemet var nå at biproduktet "avbrannen" måtte styrtes på sjøen pga. mangel på avtakere. Etter hvert ble denne lagret i

Holland i påvente av at tyskernes jernproduksjon skulle komme i gang. For kobberet som måtte raffineres i utlandet var situasjonen vanskeligere bl.a.

på grunn av valutaforholdene, og

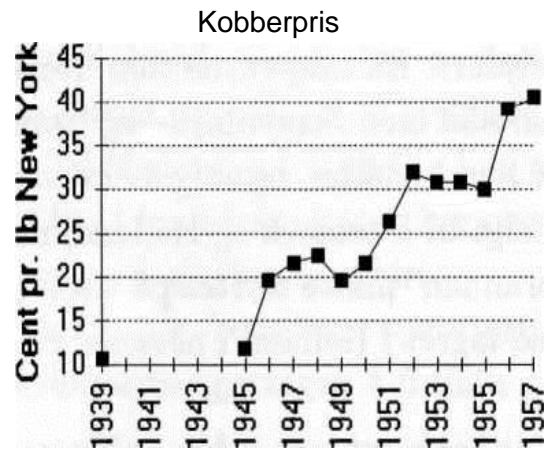
Forsyningsdepartementet vegret seg for å utstede eksportlisens med mindre betalingen ble gjort i pund. Fra Sulis ble det i 1946 sendt kobber til Finland som etter raffinering der ble solgt som elektrolyttisk kobber til de som kunne betale i pund. Da hadde en måttet avslå salg til både Frankrike og Belgia²⁴. Eksportlisens ble endelig utstedt da Svenska Metallverken fikk tillatelse fra den svenske riksbankens valutakontor å endre betalingen fra svenske kroner til pund. I 1947 henvendte Forsyningsdepartementet seg til fem norske kobberprodusenter og ba om forhandlinger på bakgrunn av de "prekære" valutaforhold og vanskelighetene med å skaffe norsk industri regelmessige forsyninger av kobber. I samarbeid med

Handelsdepartementet etablerte de fem gruvene en ordning med leieraffinering av kobberet i utlandet, og tilbakeføring av det ferdige elektrolytkobber til norske forbrukere. I den anledning ble "Norske kobberprodusenters forening" stiftet 31. januar 1948, der gruvene i Sulitjelma, Løkken, Folldal, Vigsnes og Killingdal var med. Avtakere til det "hjemsendte" kobber var Norsk kabelfabrikk, Standard, Porsgrund Metallverk, National Industri, Tennant og Televerket. Foreløpig var avtalen med (nå) Handelsdepartementet muntlig, men i løpet av året ble avtalen omgjort til et pålegg ovenfor bedriftene. Ordningen kom til å vare frem til 1956, da misnøyen med ordningen toppet seg. Staten nektet disse fem gruvene eksportlisens mens andre utenfor ordningen fikk. Dessuten var Prisdirektoratets pålegg om maksimalpris et problem, fordi det i forhold til prisene på det utenlandske marked medførte store tap for bedriftene. I styreprotokollene for Sulitjelma Gruber slås det fast at en har tapt 6 millioner på de siste to år, penger som "etter skattereglene under Nord-Norge planen kunne vært avsatt til anlegg for driftens forbedring i nedgangstider".²⁶

Høykonjunktur og tap

Prisreguleringene som myndighetene satte inn mot forbruksvarer ble altså også benyttet for kobber. Hvordan disse reguleringene virket overfor gruvebedriftene i de første årene er ukjent, men da kobberprisene steg kraftig i forbindelse med Koreakrigen og den forserte forsvarsoppbyggingen utover femtiårene, førte maksimalprisene til direkte tap. Da Korea-konflikten brøt ut i 1950 var produksjonen ved gruvene i Sulitjelma langt fra nådd 1939-nivå. Faktisk er det en svak nedgang i produksjonen i årene fra 1949 da prisene virkelig tok av. Det kan tyde på at prisreguleringene og nektelse av eksportlisens for kobber medførte at motiveringen for å høyne produksjonen forsvant.²⁶

I en krass lederartikkel i "Bergverksnytt" kommenterer Ivar Leveraas sr. statens regulering av kobbergruvene; "Da vi på langt nær er selvforsynt med kobber i denne industriekspansjonens tid, er vi også kjøpere på det internasjonale marked. Og der må staten betale markedspris, men bruker det av gruvene skapte utjevningfond til å regulere prisen nedover - og kobberforbrukerne her i landet får en sterkt subsidiert vare".²⁷ Også gruvebedriftene selv er sterkt kritiske til statens måte å regulere på. De peker på at den lave maksimalpris som er innført "for 55% av det norske kobberforbruk virker som en meget effektiv importsperring, som gjør frilisting av kobber og kobberfabrikata helt illusorisk". Ordningen med hjemføring av

Figur 2

kobber hadde sin bakgrunn i de prekære valutaforhold og vanskene med å skaffe norsk industri en regelmessig tilførsel av det kobber de trengte. Den elektrotekniske industrien ekspanderte raskt etter krigen og sysselsettingen her økte fra 4000 i 1945 til 10 000 i 1950.²⁸ Særlig opprustningen i kjølvannet av Koreakrigen kan ha medført problemer med å skaffe tilstrekkelig kobber til norske forbrukere. Prisen på kobber var dessuten høy, og etterspørselen for varmtvannstanker, varmeovner, komfyrer o.l. var stort i femtiåra. Også industri som produserte for kraftverk hadde stort behov for kobber. Det må antas at når ordningen med hjemføring av kobber varte så lenge som til sommeren 1956, var årsaken at staten ville sikre tilgang og lette prispresset for hjemmemarkedsindustrien og forbrukerne.

Tore Grønlie skriver i boka "Statsdrift" at regjeringen generelt sto for en politikk der det var nasjonaløkonomisk forkastelig å ikke foredle norske ressurser i landet, fordi norske naturressurser skulle sikres det norske samfunn. Spesielt "jernsaken" kan nevnes i denne forbindelse, uten sammenligning forøvrig. Da statsråd Brofoss i forbindelse med utbyggingsprogrammet for Nord-Norge holdt foredrag i Bodø, tok han opp tanken om et kobberraffineringsverk med en "teknisk-økonomisk forsvarlig kapasitet på 26 000 tonn kobber årlig, der landets forbruk av elektrolyttisk kobber i dag er ca. 8-9000 tonn."

Dette raffineringsverk ble det altså ingen ting av, men hjemføringen av kobber kan nok likevel ha hatt et "nasjonalt naturressurs-motiv". Dette vil jeg begrunne med den argumentasjon kobberprodusentenes forening brukte overfor staten når de krevde opphevelse av pålegget om hjemføring; "...vi gjør oppmerksom på at det tilbakeførte elektrolyttkobber ikke lenger er noe norsk produkt, likesom cellulose eller tremasse her i landet av importert finsk kubb selvsagt ikke er finske produkter, men norske."²⁹

UT AV KRISEN

Fra gjenopptagelsen av gruvedriften høsten 1945, skulle det gå fem år før Sulitjelma Gruber kunne fremvise et reelt overskudd. Årene frem mot 1950 hadde vært tunge, og for første gang siden gruvedriften startet i 1891 måtte bedriften søke staten om hjelp for å holde hjulene i gang. Statens noe "lunkne" holdning til gruveselskapet frem mot 1948, skulle fra nå av endre seg betraktelig. Staten hadde engasjert Professor Torolf Vogt, Geologisk Institutt ved NTH, til å undersøke Sulitjelmas malmreserver, og fikk positivt svar. Dessuten hadde markedsutsiktene og produktpriser hatt en svært positiv utvikling, og lå i 1949 på et nivå ingen hadde kunnet forutse fire år tidligere. I løpet av 1950/-51 var bedriftens økonomiske stilling slik at en kunne innfri privatbanklånene en måtte oppta under krisen. Bedriften hadde vist seg "liv laga" og skulle i de nærmeste årene få velvillig hjelp fra staten for å sikre fremtiden.

Fra 1948 til -50 ble Sulitjelma viet stor oppmerksomhet fra myndighetene. I disse årene hadde en besøk av både statsråd Lars Evensen (Industridept.), statsråd Langhelle (Samferdselsdept.), generaldirektør Vogt fra Vassdragsvesenet og statsråd Brofoss (Handelsdept.). Brofoss besøkte Sulitjelma to ganger, siste gang i forbindelse med utbyggingsprogrammet for Nord-Norge. På et møte i den forbindelse kom statsråd Brofoss inn på mulighetene for å bygge et kobberraffineringsverk som et eksempel på hvilke tiltak som kunne tenkes satt i gang i Nord-Norge. I Sulitjelma hadde slike planer vært drøftet i mange år, men dette ble det aldri noe av. Derimot fikk Sulitjelma hjelp til finansiering av kraftutbygging via utbyggingsprogrammet for Nord-Norge.

I 1952 ga Stortinget sin støtte til at jernbanen fra Sulitjelma ble videreført til Finneide for å

knyttet til landets øvrige vei- og jernbanenett. Det ble dannet et nytt selskap hvor gruveselskapet og staten delte interessene. Til jernbanebyggingen fikk Sulitjelma Gruber et rentefritt statslån på 12 mill. kr, mens staten bidro med et nedskrivningsbidrag på 7 mill. kr. Staten skaffet til veie kapitalen ved å benytte motverdimitler for Marshallhjelpen.

Oppsummering

Krisa for Sulitjelma Gruber hadde i utgangspunktet sin årsak i markedsforholdene i Europa ved krigens slutt. Men krisen ble på mange måter forsterket av de forordninger norske myndigheter satte i verk for å forhindre arbeidsledighet i den første etterkrigsfasen.

På grunn av at bedriften i seks måneder måtte holde flere hundre ansatte i uproduktivt arbeide, ble den finansielle stilling etterhvert prekær. Dermed måtte en be staten om hjelp til å avgjøre bedriftens videre skjebne. Statens forhold til Sulitjelma høsten 1945, preges av den usikkerhet som rådet i forhold til markedsutsiktene for bedriftens produkter. Derfor ønsket ikke staten å binde seg til en avtale om langsiktig støtte. En ville se tiden an.

Da det første kravet om innsyn og kontroll med bedriften kom, hadde markedet allerede begynt "å løsne". Andre gruver kom i gang uten statens hjelp og en ville forsikre seg om at bedriften i Sulitjelma ble drevet så effektivt som mulig. Slik sett var statens ønsket om representasjon i bedriftens styre, et uttrykk for svekket tillit til selskapets evne til å takle problemene. At staten ikke forsøkte å "overta" bedriften helt kan skyldes det faktum at en ikke hadde oversikt over bedriftens fremtidsmuligheter, med hensyn til økonomisk drivbare malmreserver.

Det er et tydelig tidsskille i myndighetenes holdning til selskapet. Endringen kom ikke umiddelbart etter nasjonalbudsjettets plan om prioritering av eksportindustrien, men slo til fra 1948, da staten fikk svar på at Sulitjelma hadde malmreserver for minst 35 år. I særdeleshet får Sulitjelma mye oppmerksomhet i året 1948, men også i de følgende fire år.

Tre statsråder og flere andre innflytelsesrike personer besøkte Sulitjelma. I etterkant av disse besøk, blir de fleste store framtidprosjekt virkeliggjort. Aviron stoll, jernbanens forlengelse kan nevnes for årene mellom -48 til -52. Med Nord Norge-planen kom også kraftutbyggingen. For gruvene i Sulitjelma ble krigen både en økonomisk og produksjonsmessig avsporing.

Nivået i råmalmproduksjon fra 1939 ble først nådd igjen i 1968. Rovdrift under krigen var en av årsakene til det, men antakelig ikke hovedårsaken til at gjenhenting tok så lang tid. Her ligger forhold som er så spesielle for gruvedrift, at det ville føre for langt å analysere dette her.

FOTNOTER:

1. Svein Fygle: Nordlandsbankens historie
2. A/S Sulitjelma Grubers arkiv; styreprotokoller m/bilagsprotokoll, årsberetninger, styreberetninger. Hovedsakelig er alt som er skrevet om Sulitjelma Gruber basert på styreprotokoller samt de dokumenter som er vedlagt den.
3. Terje Valen : "De tjente på krigen"
4. I motsetning til Løkken Verk måtte Sulitjelma holde en stor del av sine ansatte i uproduktivt arbeid med de økonomiske forpliktelser dette innebar. Ved Løkken Verk fikk arbeiderne midlertidig arbeid i jordbruket, ved veianlegg m.m., og bedriften slapp fra med å betale en del av sine avsatte ett dagsverksbidrag som skulle utjevne forskjellen mellom "bolags- lønnen" og det nye arbeid.
5. Tore Jørgen Hanisch og Even Lange : "Veien til Velstand" s.32
6. Tore Grønlie: "statsdrift"
7. Trond Bergh: "Arbeiderbevegelsens historie" bind 5.
8. ----- »
9. ----- "
10. -----
11. Tore Grølie: "Vekst og Velstand"
12. Brev og dokumenter i styreprotokollens bilagsprotokoll
13. Tore Grønlie "Statsdrift"
14. Inge Strand: Nordlandsbankens historie
15. Årsaken var også mangel på folk, og at en fant å måtte prioritere oppfaringsarbeidene av den meget lovende malmsonen "Nordsynken". Denne ville gi et "raskere" resultat økonomisk sett.
16. Trond Berg: "Arbeiderbev. historie" bind 5.
17. Selskapet mente at en nedskrivning av aksjekapitalen var unødvendig, fordi en nylig oppskrivning av bedriftens skattemessige verdier ville føre til et regnskapsmessig overskudd i 1948.
I en rapport fra Ferdinan P. Egeberg (som representerte selskapets styre ved en konferanse på Frihagens kontor), hadde Egeberg meddelt at selskapet ikke aksepterte statens forslag vesentlig fordi staten ønsket en tredjedel av aksjene. Dessuten var saken kommet i et emnet lys etter at man i februar hadde påtruffet ny og god malm i "Nordsynken".
18. De største aksjonærene i A/S Sulitjelma Gruber i 1948 var; Ferdinan P. Egeberg, Thomas Fearnley og A/S Fidelitas, Hambros bank, Andresens bank, Storebrand, Joh. H. Andersen, Fritz Treschow m.fl.
Aksjekapitalen på 5,5 mill. kr var fordelt på 11 000 aksjer å 500 kr.
19. Tore Grønlie: "Statsdrift"

20. Brev og dokumenter i bilagsprotokoll.
21. "Arbeid-fred-solidaritet", Norsk Arbeidsmandsforbund 90 år
22. Avisutklipp fra Morgenbladets omtale av saken.
23. Trond Bergh: Arbeiderbevegelsens historie, bind 5
24. Styrets protokoll; "Da Cegeedur ikke lenger kunne betale i dollar, ble salgskontrakten (gjenstod 1,5 år) annullert. Belgia er undersøkt men vilkårene er uantakelige"
25. Brev og dokumenter i bilagsprotokoll.
26. Men dette er høyst usikkert fordi bedriftens råmalproduksjon først i 1968 passerer 1939-nivået. Da har antall arbeidere i gruva gått ned med ca. 40% i forhold til 1939, noe som kan tilsi at det er den teknologiske utvikling (ekstrem mangel på el-kraft til 1952, men også videre utover femtitallet) og gruvenes driftsforhold som er årsaken til den langsomme innhenting.
27. Bergverksnytt 1956
Olav Wickens artikkel "Industrial change in Norway during the Second World War"
28. Dokumenter i bilagsprotokoll

KILDER

Nordlandsarkivet; "Sulitjelma Grubers arkiv": Styremøte- og bilagsprotokoller, Årsberetninger, Styreberetninger for A/S Sulitjelma Gruber.

Protokoll Sulitjelma Faglige utvalg 1945 - 1953

Protokoll Produksjonsutvalget

Stortingsproposisjon nr. 65, 1949.

Norges offisielle statistikk; "Norges bergverksdrift".

"Bergverkenes Landsammenslutning 1907 - 1957"

"Løkken Verk 1654 - 1954"

"Arbeiderbevegelsens historie", bind 5

"The fascist economy in Norway", Alan S. Milward

"Vekst og Velstand", Norsk politisk historie 1945 - 1965.

"Veien til Velstand", Hanisch og Lange

"Statsdrift", Tore Grønlie

"Norsk økonomi 1900 - 1990", Hodne/Grytten

"Sulitjelmabanen", Thor Bjerke

"Arbeid-fred-solidaritet", Norsk Arbeidsmandsforbund 90 år

"De tjente på krigen", Terje Valen